

MAKALELER

POSTMODERNİZMİN EĞİTİMDEKİ
İZDÜŞÜMÜ: YAPILANDIRMACILIK
Dr. Hasan AYDIN

SİYASAL VE "SİYASAL"
Doç. Dr. Ayhan YALÇINKAYA

TÜRK BASININDA BÜYÜK
ORTADOĞU PROJESİ'NİN
BAŞARISINA İLİŞKİN
DEĞERLENDİRMELER
Araş. Gör. Özgün ERLER

KÜRESELLEŞME VE SİYASAL
ALANIN DÖNÜŞÜMÜ-BİR STRATEJİ
SORUNU
Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNLÜ

KAMU YÖNETİMİNDE NEO-LİBERAL
RESTORASYON SÜRECİ VE
TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Cem DOĞAN

ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME
Yrd. Doç. Dr. Sevim ÖZTÜRK

TARTIŞMA

TÜRKİYE'DE ERMENİ KİMLİĞİNİN
YENİDEN YAPILANMASI VE AGOS
GAZETESİ
Prof. Dr. Baskın ORAN

EĞİTİM TARİHİMİZDEN

BİR TİYATRO EMEKÇİSİ SERMET
ÇAĞAN: YAŞAMI, ESERLERİ VE
TİYATRO TÖS
Dr. Mehmet SARIOĞLU

KİTAP TANITIMI

çıkarken

çıkarken

E

ğitim sorunsalının Türkiye ve dünya ölçeğinde bilimsel bir yaklaşımla incelemeyi, eğitimin emekten yana bir perspektifle ele almayı ve değerlendirmeyi bu bağlamda üretilmiş kuramsal veya araştırmaya dayalı yazıları yayınlamayı amaçladığımız EĞİTİM BİLİM TOPLUM DERGİSİ, bu sayısıyla dördüncü yılını tamamlamaktadır. Öncelikle bu zorlu yolculukta bize destek veren tüm eğitim ve bilim emekçilerine teşekkürü bir borç biliriz.

Bu sayımızın Makaleler Bölümü; eğitimbilimcilerin "ilgilerinin büyük bir bölümünü, öğrenme-öğretme konusunda entelektüel bir hareket olan yapılandırmacılığa" yönlendirdikleri son yıllarda "Postmodernizmin Eğitimdeki İzduşümü" olarak tanımlanan "Yapılandırmacılık"ın "mantıksal sonuçlarını felsefi açıdan" çözümlenmesi ile başlıyor. "ABD tarafından geliştirilen ve Ortadoğu, Kuzey Afrika, Orta/Güneydoğu Asya dahil kapsadığı geniş coğrafyada enerji stratejilerinden güvenlik politikalarına, ekonomik, siyasal, kültürel alanlarda ABD yararına 'düzen değişikliği' gerçekleştirmeyi amaçlayan iddialı bir proje" olan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'un Türkiye basınındaki genel eğilimlerini saptamaya çalışan bir makale ile sürüyor. "24 Ocak Kararları ile birlikte küresel kapitalizmin istemlerine uygun bir biçimde iktisadi ve siyasi olarak yeniden yapılanma süreci içerisine giren Türkiye'nin 2003 yılında AKP hükümeti ile gündeme getirilen ve "kapitalist küreselleşme koşullarına" uyumunu amaçlayan "Kamu Reformu"nun yaratabileceği olası sosyo-ekonomik sorunların irdelendiği bir başka makale ile derinlik kazanıyor. Bugüne kadar hep tartışılan ve bundan sonra da tartışılmaya devam edilecek olan ve üniversite için sürekli aranan, hep daha fazlasına ulaşmak istenen bir hedef olan "Özerklik kavramı"nın "üniversitelerde yönetsel, akademik ve mali özerkliğin hangi göstergelerle tanımlanabileceğini" tartışmayı "ve bu konuda belirleyiciler" oluşturmayı amaçlayan kapsamlı bir araştırmaya yer veriyoruz. "Küreselleşme söylemi içinde meydana gelen dönüşümü ve günümüz siyaseti açısından sonuçlarını siyaset, devlet, emek süreci çerçevesinde" inceleyen bir yazı ile sonlandırıyoruz. Tartışma Bölümü'nü ise, "Türkiye'de Ermeni Kimliğinin Yeniden Yapılanması ve AGOS Gazetesi" başlıklı çalışmayla oluşturuyoruz. Eğitim Tarihimizden Bölümü; "Bir Tiyatro Emekçisi Sermet Çağan; Yaşamı, Eserleri" ile ele almakla kalmayıp, TÖS döneminde sorumluluğuna verilmiş "Tiyatro TÖS"ü de mercek altına almış bir araştırmaya yer veriyoruz. "Gerek ABD'de gerek uluslararası eğitim dünyasında eleştirel eğitim çalışmalarının önde gelen temsilcilerinden biri" olan Michael W. Apple'ın "Türkiye'deki eğitim sistemi üzerine düşünen ve eğitimin ekonomi, politika ve kültürle olan bağını analitik çabıyla kurmak isteyenler için önemli bir başvuru kitabı" olan "Eğitim ve İktidar"ın tanıtımına Kitap Tanıtımı Bölümü'nde yer veriyoruz. Nice yeni konulara bilimsel bir yaklaşımla ışık tutacak yeni sayılarda buluşmak dileğiyle...

DÜZENLEME: İB. Sayının kapağındaki Dr. M. Nuri Durmaz yenilikçi yazılmış olup, doğrusu M. Nuri Durmaz'dır. Düzeltir, görür dileriz.

Sayın Gübektin

sayin.gubektin@egitimson.org.tr

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

POSTMODERNİZMİN EĞİTİMDEKİ

İZDÜŞÜMÜ: YAPILANDIRMACILIK

Dr. Hasan AYDIN

Öndokuz Mayıs Üniversitesi, Sınop Eğitim Fakültesi

4

SİYASAL VE "SİYASAL"

Doç. Dr. Ayhan YALÇINKAYA

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

22

TÜRK BASININDA BÜYÜK ORTADOĞU

PROJESİ'NİN BAŞARISINA İLİŞKİN

DEĞERLENDİRMELER

Araş. Gör. Özgün ERLER

İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

56

KÜRESELLEŞME VE SİYASAL ALANIN

DÖNÜŞÜMÜ-BİR STRATEJİ SORUNU

Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNLÜ

Muğla Üniversitesi, İİBF

70

KAMU YÖNETİMİNDE NEO-LİBERAL

RESTORASYON SÜRECİ VE TÜRKİYE

Yrd. Doç. Dr. Cem DOĞAN

Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF

98

ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ ÜZERİNE BİR

DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Serim ÖZTÜRK

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

114

TARTIŞMA

TÜRKİYE'DE ERMENİ KİMLİĞİNİN

YENİDEN YAPILANMASI VE AGOS

GAZETESİ

Prof. Dr. Baskın ORAN

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

146

EĞİTİM TARİHİMİZDEN

BİR TİYATRO EMEKÇİSİ SERMET ÇAĞAN:

YAŞAMI, ESERLERİ VE TİYATRO TÖS

Dr. Mehmet SARIOĞLU

Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

158

KİTAP TANITIMI

166

TÜRKİYE'DE ERMENİ KİMLİĞİNİN YENİDEN YAPILANMASI¹ VE AGOS GAZETESİ

Baskın Oran (*)

Giriş : Agos'u Doğuran Ortama Götüren Yol

İçinde yaşadığımız şu son beş-altı yıl içinde Türkiye'deki Ermeni kimliği çok radikal biçimde yeniden yapılanmaya başladı. Türkiye Ermenileri ciddi bir kabuk değiştirme olayı yaşıyorlar.

Bu azınlık Türkiye siyasal yaşamına çok aktif katılım halinde. Durmadan gazete ve TV tartışmalarındalar.

Kitapçı rafları 20'yi aşkın Türkiye Ermenisinin Türkçe öykü kitapları ve romanlarıyla dolu.

TV kanallarında durmadan konuşuyorlar. Belediye seçimlerinde Ermeni adaylar var; bunlardan biri Şişli belediye başkan yardımcısı oldu.

Patrikhane bir süredir aydınlara internetten haber bülteni geçiyor.

Artık "Anadolu Türküleri" türünden derleme albümler, içinde Ermenice bir türkü olmadan çıkmıyor. Cemaat mensuplarının oluşturduğu, işe kilise korusu olarak başlamış Knar adlı bir grup "Anadolu Ermeni Türküleri" adlı bir CD'den sonra şimdi de "Anadolu'dan Kafkasya'ya Ermeni Müziği" adlı ikinci bir albüm çıkardı. Onun kadar önemlisi, yaşayan en büyük "duduk" sanatçısı (Ermenilerin ulusal sazı) Gasparyan ile yaşayan en büyük kopuz (Türklerin Orta Asya'dan kalma ulusal sazı) sanatçısı Erkan Oğur'un ortak çıkardıkları albüm en çok satanlar listesine girdi; mutlaka edinilmesi yolunda gazetelerde övgüler çıktı.

Çok gürültü koparmış "Salkım Hanım'ın Taneleri" filminde "Sarı Gelin" türküsünün iki dilde söylenmesi sahnesinin toplumda bıraktığı olumlu etki ve bu türkünün Türk mü yoksa Ermeni mi olduğunun Türkiye basınında şimdiye kadar görülmedik düzeyde seviyeli tartışılmış olması daha önce düşünülemezdi.

Bir sonuncu ama belki de en çarpıcı örnek: TV'deki "Biri Bizi Gözetliyor"da Ermeni genci Edl, zor durumlarda haç çıkara çıkara ve kendi kendine Ermenice konuşa konuşa, halk jürisi tarafından kazanan ilan edildi.

* Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Prof. Dr.

Bundan beş-altı yıl önce hayal dahi edilemeyecek bu durumu "çok önemli" kılan üç nitelik var: Birincisi, Cemaat, ortamın en uygunsuz olduğu bir sırada ve çok uzun süredir ilk defa Türkiye'de sosyo-politik sahneye kendi kimliğiyle², açıkça ve gündemi etkileyecek biçimde çıkıyor. İkincisi, bu süreç Türkiye'nin büyük ölçüde Avrupa Birliği etkisiyle kabuk değiştirerek daha demokratik bir döneme girmesine ciddi katkıda bulunuyor. Üçüncüsü, bu kabuk değiştirme insan ve azınlık haklarının uluslararası gelişimiyle tam bir uyum halinde.

Bu süreci başlatan ve şu anda onun hem beyinliğini hem de motorluğunu yapmakta olan haftalık Agos (Ermenice: saban izi) gazetesi, bu sürece yol açan birtakım ihtiyaçlardan doğdu. Dolayısıyla, önce bu ihtiyaç ortamının incelenmesi gerekiyor.

Azınlıklar konusuyla uğraşanlar bilir: Bir ülkeye göçle gelen azınlıklar oraya kolayca entegre hatta asimile olurlar. Anadolu'ya gelen Pomak, Boşnak, Çerkes, vb. topluluklarının durumu budur. Başat kültüre direnenler, otoktonlar yani o toprağın yerlisi olan ve dolayısıyla kendi tarihsel mekânlarında bulunmaktan kuvvet alan azınlıklardır. Anadolu'da Rumların ve Kürtlerin durumu gibi.

Ermeniler, Türklerin 11. Yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan göç dalgaları halinde gelerek fethettikleri Küçük Asya'da buldukları otokton halklardan biri olduğu halde, entegrasyon açısından hiç güçlük çıkarmayan topluluk idi.

Başlangıcı İstanbul'un 1453'te fethine tarihlenen yerleşikleşme ve imparatorluklaşma süreci içinde bu durumun iki temel nedeni olduğu söylenebilir.

Birincisi, hem Rum cemaatinin aksine Ermeniler evrensel bir imparatorluğun mirasçısı değillerdi, hem de 451 Khalkedon (Kadıköy) Konsilinde Ortodoks kilisesinden koparak küçük bir "ulusal" kilise geliştirmenin ve ayrıca çok özel bir alfabeye sahip bulunmanın sonucu, evrensellikten bir ölçüde soyutlanmışlardı. Bunun da sonucu olarak Osmanlılarla büyük ölçüde kaynaştılar, evlerinde bile çoğunlukla Türkçe konuşur oldular, aile adlarını (yalnızca bir "yan" ekleyerek) Türkçe aldılar, Osmanlılara çok sayıda sanatçı, fenci ve yönetici yetiştirdiler, Osmanlı modernleşmesine aktif katkıda bulundular³. Sonuçta, Türklerin (Türkmenlerin) sürekli isyan ettikleri İmparatorluk'ta 1890'lara kadar İstanbul'a hiç sorun çıkarmadılar. O kadar ki, 1821 Yunan ayaklanmasından sonra bu nedenle "Millet-i Sadıka" diye anıldılar.

İkincisi, İmparatorluk'ta Bizans'tan kalma güçlü Rum cemaatinin yoğun ekonomik etkisini dengelemek isteyen Osmanlılar, zanaatların yanı sıra doğu-batı ticaret yolları üzerinde yaşayarak büyük ticari beceri de geliştirmiş olan Ermeni toplumunu İstanbul'da yaşamaya özendirdiler ve onlara 1461'de Patrikhane kurma izni verdiler.

Zaman içinde başlıca dört unsurun biraraya gelmesi bu ahengi yıkıp attı: 1) Merkezlinin zayıflamasına paralel olarak feodal birimlerin güçlendiği ve Batı sanayi mallarının

piyasayı istila ederek el sanatlarını öldürdüğü bir ortamda, Doğu Anadolu'da paşaların ve Kürt/Çerkes aşiretlerinin (süzeren), Ermeniler (vasal) üzerinde artık dayanılmaz hale gelen baskısı ve sömürüsü; 2) Yeni yetişen ve gerek diasporada gerekse Osmanlı'da yaşayan Ermeni küçük burjuvazisi gençleri arasında Fransız Devrimi ilkelerinin yaptığı büyük etki ve bu milliyetçi küçük burjuvazinin, İstanbul'da yaşayan Ermeni aristokrat-büyük burjuva Amira sınıfına karşı yürüttüğü sınıf mücadelesinde milliyetçiliğin önemi; 3) Bir yanda İngiltere'nin, diğer yanda Rusya'nın "Şark Meselesi"ni kendi lehlerine çözmek (yani, İmparatorluk'u parçalamak) amacıyla Ermeni milliyetçiliğini tahrike başlamaları; 4) Merkantilizme geçemeyen Osmanlı'nın geçebilenlere (gayrimüslimler) duyduğu hınca, bir de, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanıyla gayrimüslim tebaya getirilen eşit hakların (yani dinlerarası hiyerarşinin kaldırılmasının) Müslüman halk arasında yarattığı tepkinin eklenmesi.

Yukarıdaki dört temel nedenin birleşerek oluşturduğu ve zamanla azınlığın can-mal güvenliğini ciddi tehdit altına sokan bir ortamda Ermeniler yer yer silahlı örgütler (Osmanlı literatüründe: "Çeteler", Ermeni literatüründe: "Fedai Örgütleri") kurarak sınırları belli (teritoryal) bir özerklik için ayaklanmaya başladılar. Çoğunluk ile giriştikleri çarpışmalarda iki taraftan da ciddi kayıplar verildi.

Bu durum İstanbul'da büyük tepki yarattı, çünkü bu tehdit o zamana kadar İmparatorluk'un en güvendiği millet'ten geliyordu. Ayrıca bir parçalanma sendromu da yarattı, çünkü Balkanlardaki olaylar şimdi İmparatorluk'un ezeli can düşmanı Rusya sınırına ulaşmıştı ve Ermeniler, kendileriyle 1870'den sonra çok ilgilenmeye başlayan Ruslara din ve mezhep açısından çok yakındı. Bu ortamda Abdülhamit II hem Kürtleri bölmek, hem de Ermeni ayaklanmalarını ezmek için o kötü şöhretli Hamidiye Alaylarını kuracaktır (1890).

Osmanlı İmparatorluğunda perdenin dramatik kapanışı Birinci Dünya Savaşı kaosunda vuku buldu. Balkanları kaybetmenin hemen ardından Çanakkale ve Sarıkamış şoklarını yiyen İmparatorluk'un, doğduğu Anadolu yarımadasına geri sürülmekte olduğu, orada da Ermeni çetelerinin Rus ordularıyla işbirliği yaptığı, dolayısıyla Anadolu'nun da elden gitmekte olduğu düşüncesi muazzam bir yok edilme sendromu yarattı. Bu sosyal psikoloji ortamı, İttihat ve Terakki'nin içindeki bir çekirdeğin devletten görelî bir yönetsel özerk kazanmasına ve zaten Turan yolunu kapattığı düşünülen Ermenilerden kurtulmak gerektiğine karar vermesine yol açtı. Bu "kurtulma" biçimi olarak bu çekirdeğin seçtiği Tehcir uygulaması, birçok yerde Ermeni kabilelerinin feci biçimde katledilmesiyle sonuçlandı⁴.

Savaşın sonra Türkiye Cumhuriyetindeki Ermeni nüfusu 170.000'i Anadolu'da ve 130.000'i de İstanbul'da olmak üzere yaklaşık 300.000 idi. Bugünkü Ermeni sayısı 55.000-80.000 kadardır. Bu ciddi azalış, Anadolu'dan İstanbul'a ve oradan da Batı'ya göç nedeniyledir.

Batı ülkelerindeki yaşamın Türkiye'dekinden maddi açıdan daha çekici olmasının yanı sıra, bu göçün asıl nedeni birtakım kırım noktalarının zaman içinde Ermeni cemaati üzerinde yaptığı olumsuz etki oldu. Atatürk döneminin büyük ölçüde huzur içinde geçmesine karşılık, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan Varlık Vergisi ve Yirmi Kura Askerlik olaylarının⁵ yanı sıra, 6-7 Eylül 1955 olayları ve Yunan uyrukluların 1964'te sınır dışı edilmesi Ermeniler arasında büyük huzursuzluğa yol açtı ve Anadolu'dakilerin İstanbul'a, İstanbul'dakilerin de yurtdışına göçüyle sonuçlandı.

Bu kırım noktaları üzerine cemaat giderek daha kapalı bir yaşam sürecine girdi ve çoğunluktan kendini izole etti. Kimliğini böyle korumayı amaçladı. Oysa, birbirini izleyecek üç on yıl içinde meydana gelecek olaylar bu içe kapanmanın, korunma için yararlı olmayacağını ortaya koyacaktır.

Nitekim, 1970'lere gelindiğinde, ASALA adlı Ermeni milliyetçi örgütünün teröre başlayarak Türk diplomatlarına birbiri ardına suikastlar düzenlemesi iki önemli sonuç yarattı. Birincisi, aslında ASALA'nın temsil ettiği teröre yönelen ama sadece "Ermeni terörü" diye ifade edilen kavrama Türkiye'de büyük bir tepki doğdu. İkincisi, bu terör olaylarıyla hiçbir ilgisi olmadığı halde Türkiye Ermenileri büyük bir eziklik psikolojisine girdiler ve dolayısıyla daha da derin biçimde içlerine kapandılar. Bu psikolojinin dramatik dışavurumlarından biri, Artin Penik adlı Cemaat mensubunun Taksim meydanında kendini yakmasıydı.

1980 Eylülünde gelen askerî darbe, sol ideolojinin yerine geçmesi için devlet tarafından desteklenen "Türk-İslam Sentezi"nin egemen olduğu bütün 80'ler boyunca bu havayı girdiye koyulaştırdı. ASALA cinayetleriyle sarsılan ve başkentinin havalimanında bile 5 kişiyi öldüren ASALA terörünü yaşayan Türkiye'de bir yandan devlet diğer yandan basın, 1970'ler boyunca ülkenin gündemini işgal eden sol örgütlerin ardında "Ermeni uşakları" aramaya başladı.

Dahası, Orly'de gerçekleştirdiği son terör olayının (Temmuz 1983) uluslararası kamuoyunda tepki doğurması üzerine bu tür faaliyetlerine son veren ASALA'nın hemen ardından bu sefer de Kürt milliyetçi örgütü PKK'nın Temmuz 1984'te teröre başlaması Sol, Ermeni ve Kürt örgütlerinin Türkiye'yi parçalamak için elbirliği ve sırayla görev bölümü yaptıkları yolunda kesin bir kanı doğurdu.

Kısa sürede bir iç savaşa dönüşen bu ortamda PKK ile Kürt kökenli vatandaşları özdeşleştirmek istemeyen devlet ve basın, PKK lideri Öcalan'ın ("Apo") Kürt değil Ermeni olduğunu ileri sürmeye başladı. (Hatta, Öcalan'ın aile kökenini araştırmak için Ankara'da bir öğretim üyesine araştırma yaptırıldığı bile biliniyor).

Yakalanan PKK militanları içinde "sünnetsiz olduğu" ileri sürülenlere rastlanması, örgütte Ermeni militanların da çarpıştığı iddiasını yaygınlaştırmaya yetti⁶. Bu arada, çok satan Sabah gazetesinde Ermeni papazı olduğu ileri sürülen bir din adamının Öcalan'la çekilmiş fotoğrafının yayınlanması bu ortamın önemli bir tamamlayıcısı oldu.

1990'lara gelindiğinde, Türkiye Ermeni cemaati bu sefer yepyeni bir sorunla daha sarsıldı. SSCB dağılmış, diğerlerinin yanı sıra Ermenistan da bağımsızlığını ilan etmiş, sonra da Azerbaycan'da yoğun Ermeni nüfusun yaşadığı Dağlık Karabağ bölgesini işgale girişmişti. Bu sırada Türkiye, bağımsız olan bütün Sovyet cumhuriyetleri gibi Ermenistan'ı da tanımıştı, hatta elektrik ve buğday veriyordu. Fakat Karabağ işgalinin kalıcı olduğunun anlaşılması üzerine kamuoyunda büyük tepki başlaması ve bu arada da Azerbaycan'ın baskı yapması sonucu ilişkiler kesildi. Sonuç olarak, Karabağ'da Ermeni Cumhuriyetinin her eylemi "Ermeniler"e karşı yeniden düşmanlık üretilmesine yol açtı.

Bütün bu durumlarda "Ermeni" terimi hiçbir niteleme olmaksızın kullanılıyor ve dolayısıyla Türkiye Ermenileri de en azından dolaylı olarak suçlanmış oluyordu. Artık medyada bu terim küfür anlamına gelmeye başlamış, bizzat içişleri bakanının bile ağzından "Ermeni dölü" biçiminde duyulur olmuştu.

Bu üç onyıl içinde birbirini izleyen bütün bu olayları yaşayan Türkiye Ermenileri her seferinde biraz daha içlerine kapandılar. Bu süreç içinde birtakım odaklar da, fırsatları istifade, Lausanne'daki hakları gasp etmeye, hatta 40. Maddenin açık hükmüne rağmen Ermenice eğitimi yasaklamaya koyuldular. Bununla birlikte, demokrat çevreler ve basının çabaları sonucu bu haksız karar bir hafta sonra geri alınacaktır⁷.

1) Agos'un Kuruluşu, Amaçları, Yapısı, İçeriği ve Üslubu

Kuruluşu

22 Nisan 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinin ekinde, Agos'un altıncı yaşına basması üzerine Agos Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'le yapılan bir söyleşi var. Burada H. Dink bu kuruluş öyküsünü şöyle anlatıyor:

"Her şey, Türkiye Ermenileri Patriği 2.Karekin'in birkaç arkadaşı Patrikhane'ye davet etmesi ile başladı. 94-95 yıllarıydı. Kendisini çok rahatsız eden bir konu vardı. Türk basınında çıkan birtakım asılsız haberlerde Türkiye Ermenileri PKK ile ilişkilendiriliyordu. O günlerde de Sabah gazetesinin manşetinde Apo'nun Ermeni bir din adamı ile çekilmiş fotoğrafı yayımlanmış ve işbirliğinin kanıtı olarak sunulmuştu. Haber asılsızdı, Patrik Hazretleri çaresizdi, gönderdiği tekzipler yayımlanmıyordu. Bize 'Ne yapmalıyız' sorusunu yöneltti. (...) Ortak noktamız şu oldu: Ermeni cemaatinin kapalı bir toplum halinde yaşıyor olması, kendini içinde yaşadığı büyük topluma tanıtamıyor olması çok büyük bir handikap teşkil ediyordu. Bu böyle gidemezdi. Kapalı yaşam Ermeni toplumunu erimekten kurtarmıyordu. Mutlaka bir açılım sağlanmalıydı. Bunun için de Türk basını ile diyalog kurmak önemli bir yöntem olmalıydı".

Demek ki, gazetenin kuruluş ortamı fevkalade olumsuz bir ortamdır. Diğer yandan, bu durum, her şeyin kendi ziddinin tohumunu kendi karnında taşıması anlamına gelen ve "diyalektik" dediğimiz kavramın ne kadar anlamlı olduğunu göstermektedir. Türkiye Ermenilerinin kendilerini hapseden kabuğu kırmaları için çok zor bir durumda kalmış olmaları gerekmıştır.

Amaçları

Bundan sonra, Sabah'ın manşetini yalanlayan bir basın toplantısı düzenleniyor. Orada, söz konusu din adamının Ermeni olmadığına yanı sıra yapılan başka açıklamalar basında geniş yankı yaratıyor, bunun üzerine Patrikhane'yi basın dünyasıyla buluşturacak aylık tanışma toplantıları düzenleme kararı alınıyor, ama bunlar da yetersiz görülünce Türkçe bir gazeteye ihtiyaç olduğuna karar veriliyor. Yine aynı söyleşide H. Dink bu ihtiyacın gerekçelerini şöyle sıralamakta:

1) Gerektiğinde cemaatin savunmasını yapabilmek, ayrıca Ermeni toplumunu Türkiye'ye tanıtmak gerek.

2) Gençler ve Anadolu'dan gelenler Ermenice bilmediği için, cemaat kendi arasında iletişim kuramıyor; bunu ancak Türkçe bir gazeteyle aşmak mümkün.

3) Yalnızca Ermenice'yle sınırlı kalınca Ermeni cemaatinin aydın yetiştirmesi zor oluyor; bunun kanallarını açacak bir "mutfak" lazım.

Bu düşünceler, aslında, Agos'un 25 Şubat 1996'da çıkan sıfır sayısının "Nisan'da Merhaba" başlıklı manşetinde de yansımaları bulmuştu. Nisan'da çıkacağı belirtilen birinci sayısı da 5 Nisan 1996'da piyasaya verildi. Bu tarih aynı zamanda Ermenilerin Surp ("Aziz") Zadik, yani genellikle Paskalya olarak bilinen İsa Mesih'in Dirilişi yortusuna rastlatılmıştı ve bu anlamda Türkiye Ermeni cemaatinin bir tür, öldükten sonra dirilişini simgeliyordu. Nitekim, Patrik Karekin II yine birinci sayıdaki haberde Agos'u "bir Surp Zadik armağanı" olarak nitelemekteydi.

Yapısı

Bağımsız olabilmek için Cemaat'ın hiçbir kişi yada kurumundan veya başka bir yerden yardım almamayı seçen Agos, kurucularının verdiği 3-5.000'er doların oluşturduğu 18-20.000 dolarlık bir sermayeyle ve bir o kadar krediyle kuruldu. İlk başta içlerinde bir tek gazeteci bulunan grup, Müslüman-Türk profesyonel gazetecilerin gönüllü katkılarıyla yayına başladı. Kâr amacı gütmeyişi için bugün de abonman, satış ve ilan gelirleriyle kendi ayakları üzerinde durabiliyor.

İlk çıktığında 8 sayfayla başlayan Agos bugün (Mart 2002) 12 sayfa. Bunun 3 sayfası Ermenice, 9 sayfası Türkçe. Gazetenin 1.800'le başlayan tirajı ise bugün 6.000. Bu tirajın 1000 kadarı Cemaat dışı kesimlerce, 2000 kadarı yurtdışı abonelerce, geri kalanı da Cemaat tarafından ve bayilerce tüketiliyor. İstanbul'da Ermenilerin yoğun yaşadıkları bölgelerde gazete bayilerinde bulunabilen ve öğrencilerden kurulu özel dağıtım ekiplerince abonelerin adresine doğrudan dağıtılan Agos, İstanbul dışına postayla ulaştırılıyor ve büyük kentlerin belli başlı bayilerinde de satılıyor (ör. İzmir Karşıyaka'da D & R, Ankara'da İleştirim Yayınları). Web sitesinden de (www.agos.com.tr) kısmen izlenebilen gazetenin en sadık okurları, aynı söyleşide H. Dink'in ifadesiyle "Diaspora'da Anadolu hasreti ile yanıp tutuşan insanlar". Bu nedenle, gazete her kıtada abone sahibi.

Kurucuların yaş aralığı 30-60. Çoğu genç olan bu insanların hepsi yüksek okul mezunu. Siyasal eğilim olarak aralarında sol bakış açısı ve bir yandan Cemaat'e bir yandan da devlete muhalif duruş ağır basıyor.

Cemaat'in en yaşlı iki gazetecisi olan Yervant Gobelyan ve Hagop Ayvaz'ı da içeren Agos personelinin bugünkü sayısı 30 civarında. Genel Yayın Müdürü H. Dink hariç bu personel belli bir ücret alıyor. Sürekli köşeyazarları arasında Ermeni olmayanların sayısı 3. Gençlerin büyük bölümü üniversite öğrencisi ve bir kısmı da basın-yayın eğitimi görmekte. Kuruluşundan bugüne Agos bünyesinde 90'ı aşkın kişi çalışmış ve buradan ulusal basına dağılmış durumda.

İçeriği ve Üslubu

Gazetenin genellikle birinci sayfada işlediği temel konular şöyle sınıflandırılabilir:

- 1) Cemaat'e yönelik olarak herhangi bir kesimden (devlet, medya, bireyler, vb.) gelen saldırıları tespit eden ve bunlara karşı Cemaat'in savunmasını yapan yazılar. Özellikle, devletin Ermeni vakıflarına yönelik olarak uyguladığı haksız politika ve daha da özel olarak "1936 Beyannamesi"⁸ haksızlığını konu alan haberler, raporlar ve çalışmalar bunun başlıca örnekleridir;
- 2) Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve demokratikleşme sorunları;
- 3) Ermenistan Cumhuriyetindeki ve Kafkasya'daki önemli gelişmeler, özellikle de Türkiye-Ermenistan ilişkileri, daha da özellikle iki ülke arasındaki diyalog;
- 4) Osmanlı'ya ve Türkiye'ye katkı yapmış Ermeni kültürel varlıklarının durumu, bunların hedef olabildikleri kötü yaklaşımlar, bu kültür hazinelerinin önemi. Birinci Dünya Savaşı öncesi Anadolu'daki Ermeni varlığını köy ve mahalle temelinde anlatan "Bir Zamanlar" ile "Ermeni Kadim Tarihi" dizileri bunun önemli örnekleridir;
- 5) Cemaat içindeki kötü işleyişler ve özellikle de kimi Cemaat kurumlarının şeffaf olmayan kötü yönetimi.

Agos bunları hem yumuşak hem de kararlı bir üslupla ortaya koyuyor ve alternatif sunmaya özen göstererek eleştiriyor. Bu eleştiriden özellikle Cemaat kurumları önemli bir pay alıyor ve buna yeri geldiğinde Cemaat'in başı olan Patrikhane de dahil ediliyor. Agos Cemaat'in işleyen düzenine genellikle muhalif bir tutumda. Onun yeterince saydam olmadığından şikayet ediyor. Onun kapalılıktan sıyrılmasını ve kendi kimliğine güvenerek Türkiye toplumuna özgüvenle açılmasını istiyor.

Cemaat'a yapılan haksızlıkları sektirmeden izleyen Agos, bu konuda medyanın "Ermeniler lehine" yaptığı aşırılıklar konusunda da soğukkanlılığı elden bırakmıyor. Örneğin, "Gayrimüslim diye, yaşlı adama İstanbul Belediyesi otobüs serbest kartı verilmedi" haberini inceliyor, rakip bir belediye başkanının siyasal manevrası ve dolayısıyla asparagas olduğunu saptıyor, bunu yazıyor⁹.

II) Agos'un Temel Saptamaları ve Tezleri, Yöntemleri, Amaçları

Agos'un bugüne kadar bazen Türkiye Ermeni cemaatinin, bazen de Diaspora'nın söyledikleriyle çakışmayan ve hatta onlara ters düşen çok sayıda saptaması ve tezi oldu. Bunları şöyle özetlemek mümkün:

1) Çok çeşitli amaçlarla Türkçe kullanmak gerekir. Çünkü Ermenilerin büyük bölümü Ermenice basını izleyecek kadar dil bilmiyor ve Cemaat'e yabancılaşıyor. Ayrıca Türkçe kullanmamak onları çoğunluktan soyutluyor.

2) Cemaat'in gidişi iyi değil. Çünkü kendi içine kapalı kaldığından hem tecrit ediliyor ve itiliyor, hem de kimliğini koruyamıyor. Çünkü gençler küreselleşmenin de etkisiyle yavaş yavaş doğal asimilasyona uğruyor. Cemaat'in Türkiye toplumuna açılması lazım.

3) Esas olan, erime ve asimilasyon korkusundan kurtulmaktır. Bu korkudan kurtulursa, Cemaat üyeleri esas kimliklerini daha gerçekçi bir biçimde koruyabilecek ve çoğunluğa kendilerini kabul ettirebileceklerdir. Çağdaş uluslararası eğilimlere de uygun olarak, çoğunluğa asimile olmadan ona entegre olmak lazımdır.

Agos, bu cesurca saptamayı, hem Ermenice hem de Türkçe yayın yaparak yaşama gerçekleştirmeye çalışmakta. 12 sayfa gazetenin 3 sayfasının Ermenice oluşu Türkiye Ermenilerinin asimile olmak istemediklerini, 9 sayfasının Türkçe olması da onların çoğunluğa entegre olmak istediklerinin simgesi.

4) Asimile olmadan entegre olabilmek için iki temel önkoşulu yerine getirmek gerekir:

Birincisi, bir yandan Türkiye toplumuna açılırken, aynı anda, ortak Anadolu kültürüne Ermenilerin katkılarını da vurgulamak.

Agos'un bu saptaması gazete dışında da aynı yönde yayınların başlamasıyla yaşama geçmiş durumda. Yaklaşık son beş yıl içinde Türk yazarları ve ayrıca Türkiye Ermenilerinin kurduğu Aras Yayınevi 60'tan fazla kitap yayınladılar. Arsen Yarman imzasıyla çıkan büyük boy 865 sayfalık Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Tarihi adlı kitap bunun en son örneklerinden biri (İstanbul, Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı, 2001).

İkincisi, Ermenilerin, yakın tarihin çökellerinden kendilerini kurtarabilmeleri ve meseleye karşı tarafın (çoğunluğun) gözüyle de bakabilmeleri gerekir. Yani, Ermeniler empati yapabilmelidir. Bu, çoğunluğu da empati yapmaya götürecektir ve Agos çıktığından bu yana da götürmeye başlamıştır.

Bizzat H. Dink'in "Türk-Ermeni ilişkilerini 1915 metre derinliğindeki kuyudan çekip çıkarmak lazımdır"¹⁰ diyerek ifade ettiği bu ikinci saptama özellikle büyük önem taşıyor. Çünkü, hem Diaspora'nın eskiden beri savunduğu, hem de Ermenistan Cumhuriyetinin Levon Ter Petrosyan'dan sonra Taşnak yönetimiyle birlikte sarıldığı jenosit tezine taban tabana zıt. Agos'a göre empati yapmak jenositin olup olmadığıyla ilgisiz bir husus. Jenosit söylemi

tarihsel değil siyasal bir konu. Diaspora ona sarılıyor, çünkü hem diasporanın yaşadığı ülkelerde asimile olmasını önleyecek bir "milli dava" oluşturuyor, hem de diasporanın o ülkelerde siyasal etkinlik sahibi olmasını sağlıyor. Ama aynı jenosit söylemi hem Türkiye Ermenilerinin çıkarına olan entegrasyonu engellemekte, hem de Türk-Ermeni diyalogunu. Üstelik, bu engelleme, Türk aydınlarının 1915'i her yönüyle sorgulamaya başladıkları bir sırada yapılmakta. Agos'a göre Türk-Ermeni diyalogsuzluğunun çözümüne buradan başlamak çok zararlıdır ve her bir tarafa (Diaspora'ya, Ermenistan Cumhuriyetine, Türkiye Cumhuriyetine) yarar sağlayacağı kesin olan diyalogu önleyecek hiçbir yola gitmemek gerekir.

5) Asimile olmadan entegre olabilmek için beş temel yöntem kullanmak gerekir:

Birincisi, devletin yaptığı ayrımcılığı hiç çekinmeden eleştirmek ve bu ayrımcılık önlenirse Güçlü Türkiye yaratılacağını vurgulamak. Bunu, her seferinde ciddi mücadele vererek, ama dikkatli bir üslup ve hukuksal netlikle yapmak gerekir.

İkincisi, Cemaat'i eleştirmek ve güçlendirmek. Bu da üç tür insanı veya grubu eleştirerek belli bir mantık noktasına getirmekle mümkündür: 1) Cemaat kurumlarını kötü yönetenleri; 2) Hakların hukuksal mücadeleyle alınmasında pasiflik gösterenleri ("Siz vermeyin, haklarınızı alamazlar"¹¹); 3) Bir de, Cemaat'in yeni kazanımlarını azımsayan, yeterince açık ve komple olmayan kazanımları reddetme eğiliminde olanları. Nihayet, "ayranım bu, yarısı su" dur ve bu memleket, çoğunluğun belli haklarını vermekte de epey tereddütlü davranan bir memlekettir!

Üçüncüsü, Agos'un etkili ve yapıcı olmaya devam edebilmesi için çatışmacı taraflar arasında yansızlığını korumaya büyük önem vermesi gerekir. Gazete gerek Cemaat ile devlet arasında, gerek çeşitli Cemaat kurumları arasında, gerekse bir yanda devlet öbür yanda Diaspora ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında taraf tutmaktan kaçınmalı, bu konudaki haberleri üçüncü bir ülkenin sorunları gibi ele almalı ve vermeli, karşılıklı tarafların haklı ve haksız yanlarını açıkça belirtmekten kaçınmamalıdır. Bunun bir örneği, H. Dink'in yazdığı "23,5 Nisan" adlı yazıdır¹². Bilindiği gibi 23 Nisan Türkiye'nin Çocuk ve Ulusal Egemenlik Bayramı, 24 Nisan da Ermeni milliyetçileri için 1915'te İstanbul'da Ermeni liderlerinin tutuklandığı, dolayısıyla Ermeni tehcirini simgeleyen tarihtir.

Dördüncüsü, ki bu çok önemli bir temel yöntemdir, haklarını arama mücadelesini yürütürken dış dinamiğe değil, iç dinamiğe müracaat etmelidir¹³. Ermeniler, tarih içinde büyük devletler tarafından büyük devletler tarafından defalarca kullanılmış ve her seferinde yediği büyük darbeler bu büyük devletlerce önlenmemiş veya önlenememiş bir cemaattir. Çok daha yavaş ve zahmetli işleyen iç dinamik yani demokrasi, çok daha sağlam ve kalıcı bir yoldur.

Beşincisi, ki bu da şimdiye kadar ileri sürülen tezlerle ciddi çatışma halinde olduğu için çok önemlidir, azınlığın haklarını Lausanne 37.-44 maddelerde belirtilen "Azınlıkların Korunması" (yani, pozitif haklar) eksenine değil, "Ayrımcılığın Önlenmesi" (yani, negatif

hakların tam uygulanması ve demokrasinin yaygınlaştırılması) eksenine oturtmak gerekir. Çünkü uluslararası antlaşma garantisindeki pozitif haklar yaklaşımı hem azınlığı çoğunluktan soyutlamakta ve bu nedenle kimliğini koruyamadığı bir ortamda entegre olmasını önleyerek kısırlaştırmakta, hem de azınlığın çoğunluğa hedef gösterilmesine yol açmaktadır. Onun yerine "Türkiye kamuoyunun garantisinde" demokratik haklar daha sağlamdır¹⁴.

Agos, yayınlanma amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebilmiştir?

H. Dink, Cumhuriyet'deki söyleşisinde bu soruya "Hedeflerimizi ummadığımız oranlarda aştık" diye yanıtıyor ve özetle şöyle açıklıyor:

- 1) Cemaat içinde iletişim çok gelişti. Örneğin eskiden 5-6.000 kişi oy verdiği halde, son patrik seçimlerine 16.000 kişi katıldı.
- 2) Agos, mutfak olma işlevini yerine getirdi. Birçok gazeteci bile yetiştirdi.
- 3) Ermeni cemaatini Türkiye toplumuna tanıttı. Bugün artık Ermenilere ilişkin ne bilgi gerekirse, Agos'a başvuruluyor. O kadar ki, bir Ermeni Araştırmaları Enstitüsü ihtiyacı belirdi.
- 4) Çok sayıda demokrat yazarla iletişim kurduk. Artık dostumuz çok. Bugün bize en ufak bir haksızlık yapılırsa kendiliklerinden karşı çıkıyorlar.
- 5) Hatta, gazete çıktıktan sonra hiç ummadığımız bir misyon daha çıktı karşımıza: Türkiye ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında, Türk ile Ermeni halkları arasında bir diyalogun oluşturulması. Onu da seve seve yerine getiriyoruz.

Sonuç

Agos gazetesi, Türkiye Ermeni cemaatinin bugüne kadar gösterdiği tavırdan çok farklı bir yaklaşımla ortaya çıkmış, Cemaat'in kendi içine kapanma dönemi sırasında çözülmediği için biriken ve birbirini zorlaştıran sorunları çağdaş eğilimlere uygun biçimde çözme konusunda çok yumuşak ama çok kararlı ilkeler izlemiştir.

Agos, şimdiye kadarki 6 yıllık yayın hayatı içinde hem Türkiye Cumhuriyetini hem de diasporayı eleştiren tarafsız bir çizgi izlemiştir.

Devletin ayrımcılık politikası yaptığında bunu belirtmekten çekinmeyen ve kimliğini demokratik olmaktan uzak bir atmosfer içinde açıkça savunan gazete resmî tepkiyle karşılaşmıştır¹⁵. Oysa; Türkiye Ermenilerinin Türkiye'ye entegre olmalarını ve Türk-Ermeni diyalogunu baştan engelleyen Soykırım yaklaşımını reddedişi, empatiye ve tarafsızlığa çok önem veriş, "biz" kavramını TC vatandaşlığını kapsar biçimde algılayarak ülkedeki üst kimliği tamamen kabul edişi, yabancı ülkelerin desteğindeki pozitif haklar yerine Türkiye kamuoyu desteğindeki negatif hakları yeğleyiş, kısacası Türkiye toplumuna gönüllü biçimde entegre olmayı amaçlayışıyla büyük teşekkür almayı hak etmektedir.

Diğer yandan gazete, aynı nedenlerle diasporanın onu bir "Beşinci Kol" sayması olasılığında da çekinmemiştir.

Bu tavırla Agos, Türkiye Ermenilerinin sorunlarını uluslararası çağdaş yaklaşımlara tamamen uygun biçimde çözüm yoluna sokmakta başarılı bir tablo çizmektedir.

Ama gazetenin asıl başarısı, Türkiye'nin en büyük problemi Kürt sorununun tek mümkün çözümüne hiç bilmeden yaptığı katkıdır:

Alt kimliğini inançla savunmak, ama ülkenin üst kimliğini de içtenlikle kabul etmek...

DİPNOTLAR

- 1 Bu yazının adı, Marmara Üniversitesi öğrencisi Mehmet Timuçin Hastaş'ın, Doç.Dr. Füsün Üstel'e 1997-98 ders yılı için hazırladığı Fransızca seminer ödevinden esinlenmiştir: "Agos ou La Reconstruction de l'Identite Armenienne" (Agos veya Ermeni Kimliğinin Yeniden Yapılanması).
- 2 Türkiye'de Ermenilerin TV vs. sahnelerine çıkışları daha önce de vardı, ama bu kendi kimlikleriyle değildi. Müslüman-Türk adlarıyla idi ve örneğin sinema sanatçısı Kenan Pars'ın, ses sanatçısı Özdemir Erdoğan'ın, profesör Demir Demirgil'in, ansiklopedi yazarı Pars Tuğlacı'nın Ermeni kökenli olduklarını genel kamuoyu bilmiyordu.
- 3 Örneğin Ohannes Odyan Efendi, Mithat Paşa'nın danışmanı idi ve 1876 Kanun-ı Esasi'sinin hazırlanmasında önemli rol almıştı (Roderic Davison, Osmanlı İmparatorluğunda Reform, (çev. Osman Akinhay), Cilt II, İstanbul, Papirüs Yayınları, 1997, s.150).
- 4 Bu çekirdeğin bugün Türkiye'de "Derin Devlet" diye adlandırılan bir "devlet içinde devlet" olarak algılanması uygundur (bkz. Halil Berktaş'ın söyleşileri, Radikal 09 Ekim 2000 -www.radikal.com.tr- ve Milliyet 20 Ekim 2000 -www.milliyet.com.tr). Diğer yandan, tehcir uygulaması, devlet değil de "Derin Devlet" tarafından yürütüldüğü için standart bir model izlemedi. Örneğin kimi vilayetlerde (örneğin İzmir'de Vali Rahmi Bey tehciire izin vermemiştir) tehcir uygulanmadı. Halk kimi yerlerde uygulamayı destekledi, kimi yerlerde çelmeledi. Ama Ermenilerin büyük emlak sahibi olmaları ve mallarının yağmalanacağı umudu, özellikle Doğu Anadolu'da bunları yağmalamaya hazırlananların tehciri desteklemesine ve katliama katılmalarına yol açtı. Ermenilerin geri dönmelerine ve mallarına Sèvres Barış Antlaşması md. 144 gereği (bkz. B. Oran, ed., Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2001, s. 133-134) sahip çıkmalarına engel olma düşüncesi, aynı eşraf ve beylerin 1919-22 arasındaki Türk kurtuluş savaşında Ankara'nın yanında yer almasında çok önemli rol oynayacaktır.
- 5 Bu iki olaydan birincisinde gayrimüslimler ayrımcı bir uygulamayla ağır biçimde vergilendirildiler, ikincisinde ise yine ayrımcı bir uygulama sonucu gayrimüslimler amele taburlarında toplandılar.
- 6 Bkz. B.Oran, Devlet Devlete Karşı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1994, s.23-26
- 7 Bkz. Oran, aynı yapıt, s.13-22.
- 8 Devletin Lausanne antlaşması md. 42/3'e, mülkiyet hakkına ve Türk hukukuna aykırı olarak Ermeni vakıf mallarına el koymasına ilişkin bu konuda bkz. B. Oran, "Dinsel Ayrımcılıkta Evelallah Kararıyız", Agos, 04 Ocak 2002. Ayrıca B. Oran, Lausanne İhlalleri, Türkiye ile Yunanistan Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme, yayınlanmamış rapor, 1999.
- 9 "Paso Haberî Doğrulanmadı", Agos, 7 Ocak 2000.
- 10 H. Dink, "Diaspora'nın Köyü-2", Agos, 14 Nisan 2000.
- 11 H. Dink, "Ne Yapmalı?", Agos, 23 Kasım 2002.
- 12 Agos, 26 Nisan 1996.
- 13 "Sayın Cumhurbaşkanımıza", aynı sayı.
- 14 "Haydi Türkiye Birliğine", Agos, 17 Aralık 1999. Bu başmakale Türkiye'nin AB'ye adaylığının ilan edildiği Helsinki Zirvesinden hemen sonra yayınlanmıştır.
- 15 Bugüne kadar Agos'da yayınlanan yazılardan ikisi nedeniyle gazete toplatılmış, fakat açılan her iki dava da aklanmayla sonuçlanmıştır. Bu yazılardan birincisi Yervant Özuzun'un Varlık Vergisiyle İlgili "Acı Bir Kilometre Taşı ve Kültür Kırımı" adlı yazısı (Agos, 13 Kasım 1998), ikincisi de Hrant Dink'in "Bir Gün... 24 Nisan" adlı, 24 Nisan'ın Türkiye Ermenileri tarafından anılabilmeye başlandığı gün Ermeni jenositi söyleminin de sorun olmaktan çıkacağını ileri süren yazısıdır (Agos, 20 Nisan 2001).